

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV RIVOJLANISHIDAGI GENDER FARQLAR

Maxamatova Dildora Orifovna

O‘zMu Ijtimoiy fanlar fakulteti

Psixologiya (faoliyat turlari bo‘yicha) yo‘nalishi 1-kurs magistri

Email: maxamatova.dildora91@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha yosh bosqichlarida kognitiv rivojlanish jarayonlaridagi gender farqlari va o‘ziga hos xususiyatlari haqida ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha yosh bosqichlari, gender farqlar, kognitiv jarayonlar, og‘il bolalar, qiz bolalar.

ABSTRACT

This article provides information on gender differences and specific features of cognitive processes at preschool age.

Key words: Preschool age stages, gender differences, cognitive processes, boys, girls.

Maktabgacha yosh bosqichlarida kognitiv jarayonlarning rivojlanishi o‘ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Kognitiv yoki aqliy jarayonlar nima? bu har kuni miyamiz aqliy jarayonlar orqali juda ko‘p vazifalarni hal qiladi. Bular atrof-muhitdan olingan barcha ma'lumotlarni qayta ishlash uchun mas'ul bo‘lgan jarayonlardir. Kognitivlik bizga atrofimizdagi dunyoni bilish qobiliyatini beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning gender farqlarida aqliy kognitiv jarayonlar muhim xarakterga ega bo‘lib, o‘z ichiga muhim psixologik jarayonlarni qamrab oladi. Har bir maktab yoshidagi o‘g‘il, qizlar, individual gender farqlar yuzasidan atrofidagi dunyo haqida bilimga ega bo‘lishadi, ma'lumotni maqsadli ravishda o‘zlashtiradilar, tahlil qiladilar, umumlashtirishga murojaat qiladilar. Bolalikning bu davrida kognitiv jarayonlar faol shakllanadi, bu bolaning kelajakdagi rivojlanish darajasini belgilaydi. Maktabgacha tarbiya bosqichiga qanchalik ko‘p e’tibor berilsa, maktab hayotiga bolalar uchun yaxshi zamin yaratilgan bo‘ladi.

Hozirgi vaqtda bolalarning gender ta'limi muammosi juda dolzarbdir. Buning sababi jamiyatda sodir bo‘layotgan ijtimoiy o‘zgarishlardir.

So‘nggi paytlarda ko‘plab ta’limga oid ilmiy jurnallar sahifalarida shaxsiy rivojlanishning kognitiv sohasi va maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy xulq-

atvori sohasidagi gender farqlariga bag'ishlangan maqolalar vaqti-vaqti bilan chop etilyapti. O'g'il va qiz bolalarda quyidagi farqlar kuzatiladi "O'g'il bolalar o'zlarini mustaqil tutadilar, qizlar, aksincha, o'zaro bog'liqlikka intiladi. O'g'il bolalar ko'proq o'ynashadi, unda qancha odam ko'p bo'lsa, ular uchun shunchalik yaxshi bo'ladi. Qizlar odatda kichik guruhlarda o'ynashni afzal ko'radilar, ularning o'yinlarida deyarli hech qanday tajovuzkorlik yo'q, ko'proq sheriklik mavjud, maxfiy suhbatlar va kattalar munosabatlari taqlid qilinadi. Ko'rib turganimizdek, xatti-harakatlarning gender stereotiplari allaqachon bolalik davrida shakllanib ulgurgan.

O'g'il va qizlarning idrok, fikrlash, his-tuyg'ulari, makonni tashkil etish va undagi orientatsiyaning o'ziga xos xususiyatlari borligi eksperimental tarzda aniqlangan. Bu farqlar turli jins vakillarida miyaning ishlashiga xos bo'lgan anatomik, funktsional va gormonal xususiyatlarga bog'liq.

Bolaning maktabda o'qishga tayyorligi, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolalarda o'quv ko'nikmalarini shakllantirishning yuqori darajasi, birinchi navbatda, miyaning yetarli darajada rivojlanishiga asoslanadi. Psixologlarning so'nggi tadqiqotlari ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, gender farqlarida fiziologiya emas, balki tarbiya va birinchi navbatda oila muhim rol o'ynaydi.

Asosiy aqliy funktsiyalarni (fikrlash, nutq, tasavvur) rivojlantirishda maktabgacha yosh alohida o'rin tutadi. Bola shaxsining psixologiyasi hamda jinsi maktabgacha yoshda aniq shakllana boshlaydi. Uning shakllanishida, birinchi navbatda, ota-onalar va bolaning yaqin atrofi ishtirok etadi. Fikrlash usuli o'g'il bolalarda ham, qizlarda ham bir xil darajada rivojlangan. Bolalarning tafakkuridagi farqlar tug'ma emas, bunga ijtimoiy omillar - tarbiya, o'qitish va tashqi muhit yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ota-ona munosabatlarini o'zlashtirib, jamiyat talablarini o'zlashtirib ulg'ayishadi. Bola tafakkurining bolalik davrida shakllangan dominant tuzilishi ko'pincha balog'at yoshida ham shunday bo'lib qoladi. Fikrlash xususiyatlari saqlanib qoladi va rivojlanadi.

Manbalar tahliliga asoslanib, qizlar maktabga kirishlari bilan ular ijobiy o'quvchi qiyofasiga to'liq mos keladi, deb hisoblaymiz. Ular aqlliroq va chiroyliroq yozishadi va gapirishadi. Qizlar yaxshi qisqa muddatli xotiraga ega, bu jarayon o'g'il bolalarda bir qancha past ko'rsatkichda namoyon bo'ladi. Ko'pgina tadqiqotlarga ko'ra, qizlarda beixtiyor e'tibor ko'proq rivojlangan, ular o'ziga hos vizualizatsiyaga ko'proq jalb qilinadi.

Ularni taklif qilish osonroq, yangi muhitga tezda moslashadi, g'ayrioddiy sharoitlarda o'zini ishonchli his qiladi. Turli jinsdagi bolalarda idrok, fikrlash, xotiraning sifat jarayonlari ham bir-biridan keskin farq qilishi ajablanarli emas. Fazoviy masalalarni hal qilishda qizlar nutq tayanchlaridan, nutq, mantiqiy

muammolarni hal qilishda esa majoziy va hissiy masalalardan foydalanadilar. O'g'il bolalar uchun fazoviy masalalarni faqat fazoviy usullar bilan hal qilish osonroq.

Ko'pgina ilmiy manbalarda takidlanishicha, maktabgacha yoshda qizlar nutqi o'g'il bolalarnikiga qaraganda ancha yaxshi rivojlangan, lekin ularning tafakkuri bir xildir. O'g'il bolalar esa o'zgacha qiziqarli fikr yuritadilar. Qizlarning nutqi ravonroq, ular tezroq o'qiydilar va chiroyliroq yozadilar, ammo nutqning izlanish bilan bog'liq tomoni: so'z birikmalarini tanlash, krossvordlarni hal qilish, rebuslar - o'g'il bolalar bu mavzuda qizlardan o'zib ketadilar. Bolalar miyasining maxsus tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, fazoviy orientatsiya olti yoshli o'g'il bolalarda qiyinchilik tug'dirmaydi, lekin ko'pincha o'n ikki yoshdagi qizlarda bu qiyinchilikni vujudga keltiradi. O'g'il bolalar ko'pincha fazoviy usullar yordamida geometrik masalalarni hal qilishadi ular buni aqliy bajaradilar.

Ba'zi tadqiqotlarga ko'ra, o'g'il bolalar atrofdagi dunyoning juda xilma-xil hodisalariga qiziqishadi, ular harakat qilish uchun taklif qilingan variantlardan tashqariga chiqadilar. O'g'il bolalar uchun aniq fanlar, texnologiyani o'rganish, jismoniy tarbiya va sport qiziqarli. Biroq, ular o'z-o'ziga xizmat qilishni xohlamaydilar, oddiy kundalik ishlarda ular ko'pincha no'noqdirlar, uy yumushlarida ko'pincha jarohatlarga duch kelishadi. O'g'il bolalarda o'ta harakatchanlik, bo'shshmaslik, sabrsizlik va intizomsizlik kabi holatlar namoyon bo'ladi. Mehnatsevarlik qizlarga qaraganda kamroq xarakterlidir.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, qizlar o'yin va o'quv faoliyatiga juda tez jalb bo'lishadi, o'g'il bolalar esa qidiruv faoliyati bilan yaxshiroq kurashadilar, ko'proq tavakkal qiladilar, qat'iyat va jasorat ko'rsatadilar. O'g'il bolalar murakkab vazifalarni yaxshiroq bajarishadi, biroq biz o'g'il bolalardan ishni bajarishda sifat, puxtalik va aniqlikni meyoridan ortiq talab qila olmaymiz.

Qizlar o'g'il bolalardan farq qiladi, chunki ular dars jarayoniga tezroq jalb qilinadi. Qizlar ko'rgazmali xatti-harakatlarga moyil: ular og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalariga murojaat qilib, turli yo'llar bilan o'zlariga e'tiborni jalb qilishga intiladi. Qizlar vazifani bajarish bosqichida, o'g'il bolalar esa vazifani bajargandan keyingina e'tiborga muhtoj bo'lishadi.

Farqlar hatto bolalarning nima uchun savol berishlarida ham mavjud: qizlar uchun diqqatni jalb qilish muhim, o'g'il bolalar uchun esa aniqlik kiritish yoki qo'shimcha ma'lumot olish kerak. O'g'il bolalar ma'lumot olishga qiziqadilar, qizlar esa odamlar o'rtasidagi munosabatlar masalalariga ko'proq qiziqishadi. O'g'il va qiz bolalarning ko'rib chiqilgan xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, o'qituvchilar o'quv jarayonidagi harakatlarini albatta farqlashlari kerak. V. D. Eremeeva va T. P. Xrizman o'zlarining ko'p yillik mehnatlari natijalari asosida (uni puxtalik bilan har tomonlama o'rganib,) pedagoglar uchun quyidagi tavsiyalarni tayyorladilar. Demak, o'g'il bolalar

uchun ularning faoliyatida nima alohida baholanishi, qizlar uchun esa kim va qanday baholanishi muhim. Boshqacha aytganda, o'g'il bolalarni baholashning mohiyati qiziqtiradi.

Qizlar kattalar bilan hissiy muloqotga ko'proq qiziqishadi, ular uchun boshqalarda qanday taassurot qoldirganligi muhimdir. Qizlar har qanday bahoga juda hissiy munosabatda bo'lishadi. Shuning uchun, agar o'qituvchi qizga izoh bermoqchi bo'lsa, unda o'z munosabatini bildirishga shoshilmasligi yaxshiroqdir, chunki zo'ravon hissiy reaksiya qizlarni tormozlaydi. Qizlar bilan biror muammo yuzasidan suhbatlashilganda, uning xatosi nima ekanligini tushuntirish va muloyimlik bilan muaomala qilish lozim.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilib, katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchilarning gender farqlariga e'tibor berishlari juda muhim deb hisoblaymiz. Xulosa qilib shuni aytmoqchimizki o'g'il va qiz bollalarni bir xilda tarbiyalab bo'lmaydi, chunki ular dunyoni turli yo'llar bilan ko'radilar, tinglaydilar, turli yo'llar bilan gapiradilar va sukut saqlaydilar, his qiladilar va tajribaga ega bo'ladilar. O'g'il-qizlarni qanday bo'lsa, o'ziga xos tarzda tabiat ularni qanday yaratgan bo'lsa, shunday tushunish va qabul qilish kerak.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi o'g'il-qizlarning idrok etish, fikrlash, his qilish, makonni idrok etish va undagi yo'nalishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud, ular faqat ularga xos bo'lib, ular boshlang'ich ta'lim ko'nikmalarini shakllantirishda hisobga olinishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Z.T.Nishanova, G.Flalimova, A.G'.Turg'unboeva M.X.Asranboeva Bolalar Psixologiyasi va Psixodiagnostikasi -Toshkent- 2017 Yil
2. Bityanova M.T. Barchuk O.A. Maktabgacha yoshdagi yetuklikning diagnostikasi // Maktab psixologi. - 2000. Yil
3. Uruntaeva G.A. Maktabgacha yosh psixologiyasi: 5-nashr, stereotip. - M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 2001. - 336 b.